د حکومتي او انتخابي سيستمونو شکلونه

د افغانستان د اساسی قانون د تسويد کوونکی هيات دپاره د حينو ليکنو لنأيز بارنت روبين، د بين المللي همکاری په هکله مرکز، نيويارك پوهنتون.

دغه ليکنه داسيگ تجويز شويگ چيگ د موضوع کگانو په اؤه د ياش پال غي، برکت سيلاسي، أانلأ هرو ونتز، ويليم مه لي، جوز جيپوپ، او بنجامن ريلی د ليکنو په ارتباط ولوستله شي. دغه ليکنه د دغو تگولو ليکنو له مخيگ ليکلي شوي، خو د هغو تگولو نظرونه پوره نه منعکس کوي.

له ديگرشو کلونو نه را په ديخوا چيگ د افغانستان پاچاييگ ؤنکگه شويگ دغه هيگواد پر ديگ بريالی شوی نه دی چيگ د حکومت يو مشروع شکل بيا تاسيس کؤی. پاچاييگ يوه ويگشونکيگ موضوع پاتيگ شويگ او اعليحضرت محمد ظاهر، د افغانستان پخوانی پاچا او د "ملت بابا" خگرکگنده کؤي چيگ د هغيگ د بيا پر حگای کولو ملا تؤنه کوي. نو مونږ دلته يوازيگ جمهوري بديلونه تر کتنيگ لاندي نيسو.

اسلام د افغانستان خلك سره يو موتگی کوی، خو اسلام د حکومت اساسي اصول بيانوي، نه کومه حگانکگؤيگ بنگه- په دغو اصولو کيگ شورا شامله ده. دغه مفکوره چيگ يو سروال بايد له خلکو سره سلا مشوره وکؤي په اوس مهال کيگ د دغسيگ انتخابي ولس مشری حکومت په شکل سره واقعي کيگدلي شي چيگ له عامه آزاديو او اسلامي اصولو سره يو حگای شوی او د اساسي قانون يوه برخه کگرزيدليگ وي. د دغو اصولو تعبير کول او اجرا کول د تگوليگ مسلمانيگ نؤة حق او دنده ده، نه د يويگ حگانکگؤيگ ألي.

د وسله والو نشگتو او د بهرنيو مداخلو کلونو له يويگ خوا افغانانو له ناتوانو، تگوتگه شويو، او غير موثرو حکومتی موسسو سره مخامخ کؤي، افغانان ييگ له يوه بل نه بيگل کؤي، او د خلکو غتگه برخه ييگ مجهزه کگرزوليگ او هغوی اوس له حکومت نه غتگيگ هيليگ لري. يو نوی اساسی قانون بايد متضاد هدفونه د تگينکگو موسسو په ودانولو کيگ سره متوازن کؤي تر خگو چيگ افغانستان په اغيزمن أول سره اداره کولی او هم د پخلاينيگ او پراخ کگأون ميکانزمونه تهيه کولی شي. افغانستان اوس بين المللي مرسته او خگارنه حگانله متوجه لري، اوس دا هم غواؤي چيگ د بين المللي تگولنيگ پوره غؤيتوب حاصل کؤي. نو نوی موسسيگ بايد د حکومت کولو له بين المللي معيارونو سره تر ممکنه حده پوريگ همغاؤيتوب ولري.

حکومتی شکل دوه سره مختلفيگ تؤليگ خواويگ لري.

- د ملی حکومت په تيگره د اجرائييگ جوؤشگت: دا، په عمومي أول، د پارلماني يا ولس مشری حکومت د شکلونو تر مينحگ د انتخاب مسئله وؤانديگ کوی، په شمول د دواؤو مختلف تعبيرونه يا د دواؤو ترکيبونه.
- د قدرت ويگش له يويگ خوا د مرکزی حکومت تر مينحگ او له بلی خوا د ايالتي او لانديگ سطوحو تر مينحگ. دا کله د يوه کتيوب يا ناويشلی دولت، او فيدرالی دولت تر مينحگ انتخاب را د مخه کوی، که خگه هم حگينيگ نا ويشلي يا واحد مرکزی دولتونه د نه مرکزيت يو خگه اندازه مجاز کگنگي، او حگيني فيدرالی دولتونه مرکز ته أيگر اختيارونه پريگادي.

حگينيگ ليکنيگ چيگ لنأيز ييگ دلته راوؤل شوی له لومؤيو پوشگتنو خگخه بحث کوی، نوريگ ييگ چيگ په بيگل بيگل أول لنأي شوی، دوهمه پوشگتنه تر بحث لانديگ نيسي. د قضايييگ قويگ رول، او په خاص أول د قضايييگ قويگ له سره کتنه د اساسی قانون د محکميگ دپاره د وؤانديز په ارتباط په بيگل أول تر بحث لانديگ نيول کيگاي.

د افغانستان موسسه بيزيگ اؤتيگاويگ:

موسسيگ بايد د افغانستان واقعيتونه هم په نظر کيگ ونيسي، چيگ حگينيگ ييگ دا دي.

- د ملي پخلاينيگ دپاره اؤتيا حگکه چيگ هيگواد نوی له تشدد ناك جنکگ نه را بهر شوی.
- د سيمه بيزيگ، عرقي، او فرقه بيزيگ وفاداری قدرت د ديگ دپاره چيگ د هيگواد بيگليگ بيگليگ سيمي له بيگلو سياسي ليدرونو او مشدانو سره تؤليگ دي، خو يو خگو سيميگ سره متجانسيگ دي.

- د خلکو هیله د یوه کتیوب یا واحد مرکزي حکومت دپاره چیگ په قانوني حقونو باندیگ بناوي، نه د توپك په زور واکي باندیگ.
- د اداریگ کمزوري.
- د سر شمیگرنی نه شته والی او د هیگواد د بیگلو بیگلو سیمو او عرقي ألو د نسبی نفوس په اؤه تگینکگ اختلاف.
- د نفوسو تیت ویگش او ضعیف مخابرات او د وؤلو وسیلیگ.
- د سواد او شمیرنیگ شگکته سطحیگ.
- د لویانو، مذهبي کسانو او نور حگاییگ لویانو درناوی، او
- د سیاسي کگوندونو کمزوري.

اجرائیوي قوه:

د حگینو أیگرو مروجو خو ساده تحلیلونو له مخیگ د ولس مشری حکومت او د یوه کتیوب یا سره متحد دولت د تگینکگ مرکزی حکومت او د أیگر ثبات باعث کیإی، په داسی حال کیگ چیگ فیدرالزم او پارلمانی طرز پراخ کگأون او د راز راز توب پیگژندنه یقیني کوی- داسیگ شگکاري چیگ پارلمانی سیستم د قدرت د ویشلو دپاره لا أیگر موسسه ییز میکانزمونه برابروی. نو حگکه أیگر خلك ییگ د هغو دولتونو دپاره غواؤي چیگ له جنکگونو نه وروسته هسك کیگإي. خو پارلماني طرز هلته أیگر اغیزمن وي چیگ سیاسی کگوندونه چیگ قوه سره ویشي تگینکگ وي. د ولس مشري طرز د قدرت د تمرکز او ثبات دپاره أکگر برابروی حگکه چیگ د اجرائیوی سروال دوره تگاکلیگ ده او د اعتماد د راییگ تابع نه وي. دغه سیستم په ظاهر کیگ د اغیزمن حاکمیت دپاره جلبوونکیگ دی، خو هغه له قدرت نه د ناوؤیگ کگتگیگ خپلولو خطر أیگروي حگکه چیگ په پارلمانی طرزونو کیگ صدراعظم په رایو سره خلع کیدلی شي. د دغسیگ رایو مقرریگ سره توپیر کوی چیگ دغه توپیر د صدراعظم خلع کول یا أیگر کگران کوی، یا أیگر اسان کوي.

د ولس مشری طرز أیگر لوی خطر دا دی چیگ یوه أله به یو مقام په أیگر قدرت سره وکگتگي، په داسی حال کیگ چیگ نوریگ تگولیگ حگانونه بایلونکیگ کگنگي. په کومي تگولنیگ کیگ چیگ په تاریخی لحاظ قوی أله د خلکو په سلو کیگ له خگلویگشگتو نه تر پنحگو سو پوریگ وي، د ولس مشر دپاره انتخابات د ریفرندم په شان وی چیگ دغه أله حکومت وکؤي، یا حکومت ونه کؤي. د دغسیگ ألیگ یوکس شاید د نورو له ملاتؤنه پرته میدان وکگتگي، یا دا چیگ هغه أله به سره ویشلی شویگ وی او دیوی بلیگ ألیگ کوم غؤی به چیگ ملي موکلین ونه لري، بریالی شي. په هر حال، خگنکگه چیگ د انتخاباتو طرز ارومرو نیمکگؤی وي، بایلونکي به نتایج نه مني او هیگواد به بیگرته د جنکگ حال ته کش کیگإي.

په هغو هیگوادونو کیگ چیگ له جنکگ نه راوحگي د قدرت ویگش به د انتقالی اقدام په توکگه ضروري وی لکه د افغانستان داسلامی مینحگ مهالیگ انتقالي دوره کیگ. اساسی قانون به دیویگ مودیگ دپاره د قدرت ویگش د یوه انتقالي اقدام په حیث لازم وکگنگي. خو په پارلمانی طرز کیگ به د هغه اجرا کول لا اسان وي. او که نه هغه به سیاسي أکگر ته پریگشگوول شي.

دواؤه سیستمونه په عمل کیگ په دیگ أول جوؤیگدلی شي چیگ د هغو د نیمکگؤتیاوو چاره وشي. د افغانستان غالبه سیاسي عنعنه د ولس مشري نظام (پخوا پاچایی نظام و) او د یوه کیتوب یا واحد دولت غوره بولي، که خگه هم مهم اقلیتونه فیدرالزم غواؤي. د دغو میلونو په نظر کیگ نیولو سره به دا کگتگور وی چیگ د ولس مشری طرز او د نسبتاً غیر متمرکز واحد دولت د جوؤولو دپاره کوشگشگ وشي چیگ هغه د اغیزمن حاکمیت، ملي یووالی، جامعیت، پخلاینیگ، او محلی کگأون دپاره په دغسیگ طریقو سره لا برابره وی چیگ د پارلمانی طرز او فیدرالزم غوشگتنو اندیگشگنه هم له نظر خگخه نه غورحگوي.

دغسیگ ترکیبی سیستم د ولس مشر او صدراعظم په کگأون چیگ بیلیگ بیلگیگ دندیگ به ترسره کوی د دواؤو نظامونو د حگینو نیمکگؤتیاوو جبران کوي. داسی هم دغه ترکیبی سیستم یو اجرائیوی مامور د بل پرحگای دروی په هغه حال کیگ چیگ هغه مري یا عیبي کیگإي. خو دغه سیستم د قدرت دوه رقابت

کوونکی مرکزونه هم را مینحگ ته کوي چیگ هغه به د جنکگ له حال نه را بهر شوي قطبي شویگ تگولنیگ دپاره سالم نه وی. که ولس مشر. یوازیگ په نامه وي دغسیگ نظام به د سوچه پارلمانی نظام سره نأدیگ وي.
د ولس مشري انتخابات: که افغنستان د ولس مشری سیستم غوره کوی، ولس مشري انتخابات باید په ساده اکثریت یا أیگروالي. (Plurality) سره و نه شي. د ولس مشر دپاره د غوره کولو طرز باید په دیگ أول تجویز شوی وي چیگ متیقن کؤي چیگ هغه په رشگتیا ملي موکلین لري، نه سیمه بیز یا فرقه بیز یوه طریقه چیگ په نایجیریا، کینیا، او اندونیزیا کیگ په أول أول شکلونو سره تطبیقه شویگ تقاضا کوي چیگ د ولس مشری بریالی کاندید د ملی رایو اکثریت یا أیگروالی نه برسیره په ولایتونو کیگ د رایو معقول ویگش هم وکگتگي. په نایجیریا کیگ بریالی کاندید باید حتماً د ملی عامو رایو أیگروالی او پر هغو برسیره د دوه- د رییمو ولایتونو د رایو لإ تر لإه پنحگه ویشت سلیز وکگتگي. که په هغه حال کیگ چیگ هیخگ کاندید دغه معیارونه پوره کولی ونه شي دغه طرز باید یو بل میکانزم ولري لکه په أیگرو رایو کگتگونکو کیگ د مقننی له خوا رایه ورکول.
د یوه بل سیستم له مخیگ رایو درکوونکو خگخه غوشگتل کیگإي چیگ کاندیدانو ته درجه وتگاکي لإ ترلإه اول او دوهم انتخاب وشگیي. هغه کاندید چیگ په لومؤیو غوره توبونو کیگ تر تگولو لإیگ رایيگ وکگتگي، له قطار نه ایستل کیگإي او دوهمه درجه غوره شوی لومؤی کیگإي او په همدیگ أول تر هغو چیگ یو کاندید د ورکؤل شویو رایو اکثریت وکگتي. خو چیگرته چیگ د موکلینو أیره برخه بیگسواده وي د دغه سیستم عملی کول نور هم کگران کیگإي. خو د دغه مشکل د لیگریگ کولو دپاره د رایيگ ورکولو او انتخابولو د سیستم په تجویز نیولو سره لاریگ چاریگ شته دي.
په اریتیریا کي مقننه له خپلو غؤو خگخه یو کس دوکس مشر په توکگه غوره کوي. ولس مشر همدا چیگ په دیگ أول غوره شو له پارلمان خگخه راوزی، او د حگان دپاره عوض تگاکي، او په خپله اجرائیوی ولس مشر کیگإي. د هغه د ولس مشری دوره د مقننه قوی له دوریگ سره سر خوري. دغه طرز د ولس مشر د انتخاب دپاره د مذاکریگ ور پرانیزي او هم په هغه حال کیگ چیگ د ولس مشر په وظیفه کیگ وفات یا عیبی شي د هغه د حگای ناستي دپاره یوه ساده طریقه غوره کوي.
د ولس مشري انتخابات ممکن د مقننه قوی له انتخاباتو سره مطابقت ولري، په دغه حال کیگ مقننه قوه ولس مشر ته په شگه سترکگه کگوري او حکومت به لا هم ثبات ولري. یا به دغه دوه انتخابونه سره بیگل وي. په دغه حال کیگ به دا چانس أیگر وي چیگ د ولس مشر رقیبان ممکن مقننه کنترول کؤي او دا به ممکن د حساب ورکولو چانس أیگر کؤي.
د ولس مشر صلاحیتونه: د ولس مشر صلاحیتونه باید د مقننه قویگ له صلاحیتونو او داسیگ هم د انتخاباتو له طرز سره په کگأه تجویز شوی وي. دی باید تگینکگ او اغیزمن حکومت یقیني وکگرزوي بیگ له دیگ چیگ پخپل سر او د راز راز نظرونو دپاره خنأ وي. ولس مشر باید صلاحیت ولري چیگ جنکگ اعلام کؤی په هغه حال کیگ چیگ پر هیگواد باندیگ یرغل کیگإی؛ باندنۀ اؤیکي پر مخ بوحگي؛ په مشخصو حالونو او د مقننیگ په تصویب سره (په دیگ ... یوه لاندنۀ لیکه وکگورئ) اضطراري حال اعلام کؤی؛ اسعار وباسي، ... عمومی پور ترلاسه کؤي، د قانون بر مطابق. نور صلاحیتونه باید په حگیر سره وکتل شي.
د لایحو ایستل: دغه مهم صلاحیت د حکومت کولو دپاره چیگ لاشگه منسجم وي أکگر برابر وي. ولس مشر او د هغه حکومت د بودجیگ د پیشنهاد کولو او د داسیگ هم په حگینو ساحو کیگ د قانون ایستلو خاص حق لرلی شي. ولس مشر داسی هم د دي حق لري چیگ حگینیگ لایحیگ أیگریگ ضروري اعلام کؤی یا نیگ دا چیگ پر هغو باندي په یویگ تگاکلیگ مودیگ (له دیگرشونه تر 45 ورحگو پوریگ) رایيگ واخیستلي شي.

- ویتگو: ولس مشر په قانونو باندیگ ویتگو لرلی شي: قسمي ویتگو (چیگ په امریکیگ کیگ کرشگه، فقره، ویتگو نومیگإی)، دغه قابلیت چیگ د لایحو مشخصیگ فقریگ ردیگ شي نظر دیگته چیگ تگولیگ لایحیگ ومنلیگ شي، یا ردیگ شي، ولس مشر لا پیاوؤی کوي- د بدیل په توکگه د ولس مشر صلاحیت ته خنأ دا دی چیگ هغه ته د ویتو حق ورنه کؤل شي، خو ورته

واك ورکؤل شي، چيگ د اساسی قانون محکميگ ته (که موجوده وی) لايحه وؤانديگ کؤي چيگ د هغی قانونيت وتگاکي.

- د فرمان صلاحيت: خگنکگه چيگ د افغانستان پارلمان به کری کال غونأيگ ونه لری او خگنکگه چيگ دا به کگرانه او د وخت ضياع وي چيگ خاصه غونأه وبلله شي ولس مشر به ممکن دا صلاحيت ولري چيگ فرمانونه وباسي. تگول ولس مشران د لوايحو د جاری کولو دپاره اجرائيوی دستورونه صادرولی شي. داسي هم ولس مشر ته صلاحيت ورکول کيدلی شي چيگ په فرمان سره قانون وباسي، او دا په هغه وخت کيگ چيگ پارلمان غونأه نه لري، يا د ضروری مسئلو په اؤه چيگ حتی پارلمان غونأيگ هم ولري. دغسيگ قانونونه له خگه موديگ نه وروسته (90 ورحگی؟) بايد په خپله بيگ اثره شی، خو پر هغه حال کيگ چيگ پارلمان تصويب کؤی وی. يوه بله لاره دا ده چيگ په رخصتی کيگ د مقننه قويگ يوه دايمي کوميتگه پر حگای پاتيگ وی چيگ فرمانونه تر غور لانديگ ونيسي.
- قضاييگ کتنه: که قضايي قوه، د اساسی قانون محکمه، يا د بشری حقونو کميسيون، دا حق ولري چيگ په قانونو يا حکومتي کؤو باندي بيا نظر وکؤي چيگ اساسی حقونه تر پشگو لانديگ شوی (په دغيگ موضوع باندیگ ليکنه وکگوری) دا بايد د ولس مشر په فرمانونو او نورو کؤو باندي هم تطبيق شي.
- په امنيتی قواوو باندیگ کنترول: په يوه هيگواد کيگ په حکومت کولو کيگ په بيگلو بيگلو وسله والو ألو باندي ملکي مقامونو کنترول يوه مهمه موضوع ده. اساسی قانون بايد دغه موضوع خگرکگنده کؤي چيگ مسلکی مقامونه په تگولو نظامي تگاکنو، تهيه کولو موافقت ليکونو، بودجو، او د نظامي حگای پر حگای کولو موضوع باندیگ پوره اختيار ولري. تر بحث لانديگ دغه ملکي مقامونه ولس مشر يا که مطلب د قدرت د تمرکز د خطر کمول وي، يوه لوؤه ملکي دفاعي شورا کيگدلی شي. اساسی قانون بايد د هغو امنيتی مامورانو پر ضد چيگ د غسيگ مقرريگ تر پشگو لانديگ کوی، د تگينکگو تعزيرونو تجويز نيولی وي.
- ترکيبونه: په برازيل او چلي کي د قوی ولس مشرانو تر سيوريگ لانديگ د دغه خاص حق ترکيب چيگ بودجه وؤانديگ شي، هغه قدرت چيگ لايحيگ أيگريگ ضروريگ اعلامي شي، قسمي ويتگو، او د فرمان صادرولو پراخ قدرت، ثابت حکومتونه را مينحگ ته کؤي دي، خو دغو هيگوادونو کورنۀ جنکگ او ويگش په هغه اندازه نه دی ليدلی لکه افغانستان چيگ ليدلی.
- د دوريگ محدوديت او حگای ناستی: داسی هم اساسی قانون بايد د ولس مشر د دورو طول وتگاکي، او دا چيگ د ولس مشر په دورو باندي قيد ايشگودل شوی وي. ولس مشران په لإو عايدو هيگوادونو کيگ د سا تندوی د لؤة او ککؤتوب په نتيجه کيگ عمری ولس مشران کيگإي. د دوري محدوديت د بر حالو ولس مشرانو مخه نيسي چيگ خپل مقام د نامحدوديگ موديگ دپاره وساتی او له قدرت نه ناوؤيگ کگتگه تر لاسه کؤي. خو هغه داسی هم هغه بنديز له مينحگه وؤی چيگ په راتلونکو انتخاباتو کيگ به خپل مقام له لاسه ورکؤي.

په افغانستان غونديگ بيگ ثباته هيگواد کيگ اساسی قانون بايد ديگته خاصه توجه وکؤي چيگ په وظيفه کيگ د ولس مشر د مؤينه او عيبي کيگدو په حال کيگ به خگه پيگشگيگ وشي. هغه به يوازي يو مرستيال يا خگو مرستيالان ولري چيگ له هغه سره به په کگأه انتخاب شوی وي. موجود سيستم چيگ د هغه له مخيگ خگلور مرستيالان د قدرت ويشلو د ميکانزم په توکگه له بيگلو ألو يا سيمونه غوره شوی دی دغه خطر لري چيگ د ولس مشر د مؤينيگ يا عيبي کيگدو په حال کيگ خطرناك سياسي تغيير پيگشگ شي، لکه چيگ په شگاغلی حامد کرزي باندي د وژلو په قصد سره أيگر خلك په همديگ فکر شول. نوی ولس مشر به د مقننيگ له خوا ديويگ تگاکليگ موديگ دپاره انتخاب شي، د نويو ملی انتخاباتو تر کيگدو پوريگ.

د حگای ناستي ميکانزم د ديگ دپاره چيگ د حگای ناستي بحرانونو مخه نيوليگ شويگ وي، بايد په غوخگه توکگه پوره خگرکگند وي.

مقننه قوه: د ديگ دپاره چيگ د افغانستان حکومت اغيزمن وي مقننه قوه بايد په أيرو ألو او فرقو بانديگ ويشليگ شويگ نه وی، خو هغه بايد په عين مهال کيگ د لاِه کيو د نظرونو د افاديگ او تمثيل دپاره فرصتونه برابر کؤي. د دغو انديگشگنو علاج بايد د جوؤشگت د ترکيب، انتخابي سيستمونو، قدرتونو، او د طرزالعمل د مقرروله لاريگ وشي. په پارلماني سيستم کيگ مقننه بايد د ديگ توان ولري چيگ اغيزناك أيگره کي توليد کؤي، او د حکومت کولو دپاره په پروکگرامونو بانديگ توافق پيدا کؤي. په ولس مشري سيستم کيگ مقننه لا هم راز راز توب افاده کوی په ديگ شرط چيگ د لايحو تصويبول او د هغو وؤانديگ کول د مقننه او اجراييگ قويگ تر مينحگ په دغسيگ تناسب شگنجول شوی وي چيگ د يوه منسجم سياست غوره کولو دپاره أکگر هوار کؤي.
جوؤشگت: د 1964 کال اساسي قانون دوه تقنيني مجلسونه لرل او د دی دپاره قوی دليلونه شته چيگ دغه سيستم بايد وساتل شي. افغانان ولسی جرکگه د موکراتيکی تمثيل پر بنستگ غواؤی، خو د لويانو او اجتماعي شخصيتونو په واسطه د استازی توب عنعنه او دا چيگ د شگحگو او اقليتونو د استازی توب يقيني کول د دغسيگ لوؤ مجلس تقاضا کوي چيگ د نيغ انتخاب، غير مستقيم انتخاب او تگاکنيگ د ترکيب له مخيگ وي. لوؤ مجلس يا د مشرانو مجلس ممکن دا قدرت ولري چيگ لايحيگ وحگنأوي، خو نه دا چيگ نوشگت وکؤی، يا ييگ رديگ کؤي. د افغانستان د عنعنو او تاريخ په نظر کيگ نيولو سره به دا مناسبه وي چيگ لويه جرکگه د لوؤيگ خو فوق العاده دولتي هيات په توکگه وساتله شي.
د مقننيگ انتخابات: د سياسي کگوندونو د ناتواني او د سيمه ييزو او حگايي کگتگو او پيژندکگلويو د اهميت په نظر کي نيولو سره د مقننه قويگ انتخابی سيستم بايد سيمه ييز استازی توب په نظر کيگ ولري. د ديگ دپاره چيگ ملي پخلاينه پر مخ يوؤله شی انتخاباتی سيستم بايد د کانديدانو دپاره د پراخو ائتلافونو د جوؤولو په مقصد هخگونيگ په نظر کيگ ولري. د ديگ دپاره چيگ د عادل تمثيل په سر اختلاف لاِ شي، انتخاباتي حوزيگ بايد محدوديگ وي.
د مقننه قويگ دپاره د انتخاباتو أيگر وتلي سيستمونه د "لومؤنة- ماضی- پوست" سيستم دی چيگ په امريکی او برتانيی کيگ معمول دی او د پتگ لست متناسب تمثيلی سيستم دی. له دغو خگخه يو هم د افغانستان دپاره مناسب نه دی. د امريکی، برتانييگ په سيستم کيگ هره حوزه لاِو أير برابر نفوس لری، او يو کانديد انتخابوي. کگتگونکی هغه کانديد دی چيگ د رايو أيگره برخه ترلاسه کؤي. په افغانستان کيگ د اعتبار وؤ سر شميگرنيگ د نه شته والی له امله د دغسيگ حوزو تحديد ممکن کشاله خلق کؤي. دغه سيستم، داسی هم، د اقليتي نظريو د تمثيل دپاره کوم تجويز نه لري. د ساده متناسب تمثيل له مخيگ تگول هيگواد يوه حوزه وي چيگ موکلين هلته د کگوندونو دپاره، نه د کانديدانو دپاره، رايه ورکوي. هر کگوند د کانديدانو درجه ييز لست وؤاندي کوی او خگوکة کگانيگ کگوندونو ته د رايو د سل کگيزتوب له مخيگ تخصيص کيإی.
دغه سيستم د قوی کگوندونو تقاضا کوي او د جغرافيوي استازی توب دپاره خگه تجويز نه لري. "خگرکگند ليست" متناسب تمثيل به چيگ په هغه کيگ موکلين د هغو لستونو له مخيگ نومونه غوره کوي چيگ کگوندونه يی وؤاندي کوی، مشکل وي په دغسيگ هيگواد کيگ عملی شي چيگ د سواد درجه ييگ شگکته وي.
همدا چيگ دغسيگ سر شميگرنه ترسره شي چيگ نتيجيگ ييگ په پراخ أول سره ومنليگ شي، حوزيگ بيا د نفوسو په تناسب تحديد کيگدلی شي. دغه حوزيگ يو يا خگو غؤي تگاکلی شي. تر هغو پوري شگاغلی ويليم مه لی يوه بله چاره سنجوليگ ده. هر ولايت (يا بله سيمه ييز واحد) د يوی حوزيگ په شان کگنگل کيگدلی شي. انتخاباتي کميسيون به د هر ولايت دپاره يو شميگر خگوکة کگانيگ تخصيص کؤي. دا به له انتخاباتو نه وروسته وي چيگ په هغه ولايت کيگ تگوليگ اعتبار لرونکيگ رايييگ به اچولی شويگ وي.
که مقننه قوه 320 خگوکة کگانيگ ولري (له هر ولايت نه په متوسطه اندازه لس) بيا نو هغه ولايت چيگ د رايو پنحگلس سليز ييگ ورکؤی وي، د 48 خگوکيو مستحق به وي دغه سيستم د محلي خواصو دپاره محرکه ورکؤي چيگ هم به موکلين د رايو ورکولو دپاره وهخگوی (د شگحگو په کگأون) او هم به د

تقلب حگينيگ انواع ممکن کؤی (لکه د کم عمرو رايه ورکول، د رايو د صندوقونو تقلب، او په تکرار رايه ورکول) چيگ د هغه پر ضد بايد تدبير ونيول شي.
دغه سيستم خگو غؤيزيگ حوزيگ ايجابوي. په افغانستان کيگ د أيگرو سيمو د نفوسو نامتجانس توب چيگ په نظر کيگ ونيول شي، مصلحت به داوي چيگ د غؤيز توب حوزيگ په راتلونکی کيگ په نظر کيگ ونيولی شي د ديگ دپاره چيگ د حگاييگ لإه کيو استازی توب يقيني شي. دغه تگوله ليکنه د رايی ورکولو أيگر طرزونه بيانوی چيگ ممکن د دغسيگ حوزو دپاره په نظر کيگ ونيول شي، چيگ د افغانستان په شرايطو کيگ حگينيگ به بيگ تر نورو لا مناسب وي.
که د 2004 کال د جون انتقالی انتخابات له خگو غؤيزتوب حوزو نه استفاده کوي. لکه هغسيگ چيگ د مخه بيگ يادونه وشوه له خگو انتخاباتی طرزونو خگخه استفاده کيگدلی شي. شگاغلی مه لی د ولديشی کگوندي لستونو (چيگ د ولايت په سطح به کيگدونکی وي) او د موافقو رايو پر اساس د متناسب استازي توب د يوه أول ترکيب دپاره نظر ورکوي. په وروستی سيستم کيگ رايیگ ورکوونکی تگول کانديدان په نشگه کوي او مني. که چيگريگ دغه ولايت دغه حق ولري چيگ د تصويب په رايی ورکولو سره پنحگه رايیگ ورکوونکي انتخاب کؤي هغه پنحگه کانديدان چيگ تر تگولو نه به بيگ أيگريگ رايیگ کگتگليگ وي، انتخابيگإي.
بله لاره د يوه نه انتقال کيگدونکی رايیگ سيستم دی، چيگ د بيگؤنة لوييگ جرکگيگ خپلواك کميسيون په دوو پوؤيزو انتخاباتو کيگ لإ تر لإه په جلال آباد کيگ تريگنه استفاده وکؤه، چيگ ماوليد- هر موکل د يوه کانديد دپاره رايه ورکؤه. که د يويگ ولسوالة دپاره پنحگه خگوکة کگانيگ ويگ، خگلور جکگ کگتگونکي انتخاب شول. د هغو چيگ سره برابريگ رايیگ بيگ کگتگليگ ويگ، فيصله بيگ په پچی اچولو سره وشوه. خو په عمومی انتخاباتو کيگ چيگ د نإديگ شپيگتو رايو انتخابي حوزيگ په تناسب په زرکگونو موکلين وي دغسيگ پيگشگيگ بيخي لإي واقع کيگإي. دغه طرز ائتلافونه نه هخگوي، خو هغه په نسبي أول أيگر ساده وی چيگ پکی کگأون وشي، او تنظيم شي.
مقننه قواويگ او د عمل طرزونه: که انتخاباتی سيستم دغسيگ يوه مقننه را مينحگ ته کؤي چيگ په هغيگ کيگ شگگته مجلس د افغانستان راز راز توب ته پراخ استازی توب ورکؤي، او کگوندونه چيگ ممکن مقننه به تر دسپلين لانديگ ونيسی، ضعيف پاتيگ شي د ديگ احتمال به نه دي چيگ مقننه به په منضبط او دقيق أول کار وکؤي. نو د ولس مشر يوازي صلاحيت دپاره ضرورت دی چيگ په حگينو ساحو کيگ د لايحو د وؤانديگ کولو نوشگت ولري، فرمانونه صادر کؤي، او د دی دپاره چيگ لا اغيزمن حاکميت ته وده ورکؤی لايحي أيگريگ ضروري اعلام کؤی، حتی په هغه حال کيگ هم چيگ پارلمان أيگر پراخ نظرونه لري، او د ولس مشر په صلاحيت باندي قيد لکگوي. اساسی تگکی به دا وي چيگ پارلمان به د ديگ قدرت ولری چيگ د حکومت بودجه ترميم کؤي د ديگ پر خلاف چيگ وييگ مني يا بيگ رده کؤي. د افغانستان په شان تگولنيگ کيگ هغه قدرت چيگ بودجه ترميم کؤي د مالی او بودجه بيزو لايحو ايستلو نوشگت ولري، ممکن د حمايوی تقاضاکگانو نه ختميگدونکيگ لؤة را مينحگ ته کؤي او د قانون ايستونکو پام د ملي اجندا له بحث نه بليگ خوا ته واؤوي.
ولسی جرکگه بايد د حگان دپاره يو مشر يا سروال وتگاکي چيگ د مجلس مشري او تنظيم وکؤي. دغه مشر بايد صلاحيت ولري چيگ کوميتگيگ جوؤيگ کؤي، او کار کوونکی استخدام کؤي. داسی هم دی بايد د مجلس د کار دپاره صلاحيت ولري چيگ مقرريگ وباسي. دغه مقرريگ چيگ ممکن په اساسی قانون کيگ به مشخص شويگ نه وي د دغو موسسو د وظيفو د اجرا کولو دپاره بيخی مهميگ دي او بايد د بين المللي تجربو په رنگا کيگ ورته په جدي أول پام وشي.
د وضعي قانونو اداريگ: اساسی قانون داسی هم بايد د يو شميگر خپلواکو چارواکو دپاره چيگ د حکومت د هيخگ خگانکگی لانديگ په نيغ أول نه وي تجويز ولري. هغوی د ولس مشر له خوا تگاکل کيگدلی او د مقننيگ له خوا منل کيگدلی شی نسبتاً د يويگ اوإديگ موديگ دپاره چيگ د انتخابي مامورانو له دورو سره تصادف ونه کوي. په دغو قانونی مامورانو کي به دغه کسان شامل دی. مدعی العموم، لوی خگارنوال، د افغانستان بانك لوی رئيس، د بشري حقونو د کميسيون مشر او غؤي، چيگ د بشري حقونو د تر پگشگو لانديگ کيگدو پلتگنه وکؤي او فيصلی محکمی ته وؤانديگ کؤي؛ د ملك سرويس کميسيون

مشر او غوي، چيگ د حکومت د لوؤو سطحو تگاکنيگ تر نظر لانديگ ونيسي د دی دپاره چيگ د ساتندوييگ سؤة، خپلوی پالنيگ او ککؤتوب کم کؤي؛ د قضاييگ کميسيون سروال او غؤي؛ لوی محاسب چيگ حکومتی بودجه او لکگشگتونه وخگاري؛ او د انتخاباتي کميسيون سروال او غؤي.